

**ПРОФІЛАКТИКА І КОРЕКЦІЯ ДЕВІАНТНОЇ
ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ В
СУБКУЛЬТУРУ ХІП-ХОП**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ І КОРЕКЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ В СУБКУЛЬТУРУ ХІП-ХОП	5
1.1. Категоріальний апарат досліджуваної проблеми	5
1.2. Особливості профілактики і корекції девіантної поведінки підлітків через залучення в субкультуру хіп-хоп	8
Висновки до першого розділу	14
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФІЛАКТИКИ І КОРЕКЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ В СУБКУЛЬТУРУ ХІП-ХОП.....	15
2.1. Стратегія і тактика дослідження	15
2.2. Інтерпретація отриманих даних	17
2.3. Апробація програми діяльності фахівця соціальної педагогіки та оцінка її ефективності	21
Висновки до другого розділу	29
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32
ДОДАТКИ.....	34

ВСТУП

Останнім часом суттєво зросла кількість неформальних молодіжних об'єднань, що включають все більшу кількість молодих людей. У сучасній ситуації неформальне об'єднання стає обов'язковим елементом процесу соціалізації, починаючи з підліткового віку, і найбільш важливим фактором соціалізації, враховуючи зниження значущості в молодіжному віці сім'ї та освітнього закладу. Підлітки замість контролю з боку батьків і школи виявляються наданими самі собі на вулиці, в молодіжних неформальних групах. Тому особливу значимість сьогодні отримують способи передачі позитивного соціокультурного досвіду, необхідного для задоволення потреби підлітка стати «одним із багатьох» – повноправним членом дорослого соціуму, підготувати його до успішного життя в суспільстві.

Крім того, при великій кількості речей, таких як інтернет і ЗМІ, помітно спрощують наше життя, у кожної людини з'являється необхідність в ідентифікації себе в суспільстві. І цю можливість для молоді представляють молодіжні субкультури, що дозволяють або ототожнити себе з ними, або протиставити.

Вивчення молодіжних субкультур становить важливий напрям соціології молоді. З 60-х років ХХ століття до цієї проблематики стали звертатися провідні соціологи різних країн світу; у вітчизняній соціології аналіз молодіжних субкультурних феноменів до кінця 80-х років вівся у дуже вузьких рамках. Певною мірою це пояснювалося тим, що зазначені феномени чинності затверджених наукових парадигм сприймалися як соціальна патологія.

Теоретичною базою дослідження стали основні роботи соціологів, психологів та культурологів, які займаються проблематикою молодіжних субкультур та проблематикою девіантної поведінки, а саме: роботи І.Д. Зверєва [14], І.М. Гавриленка [10], В.М. Оржеховська [23], А.І. Капська [17], М.О. Міну [22] та ін.

Об'єкт дослідження: підлітки з девіантною поведінкою.

Предмет дослідження: профілактика та корекція девіантної поведінки в підлітковому середовищі за допомогою молодіжної субкультури (хіп-хоп).

Мета: вивчити можливість профілактики і корекції девіантної поведінки підлітків за допомогою хіп-хоп культури, розробити та випробувати програму діяльності фахівця з соціальної роботи, оцінити її ефективність.

Завдання дослідження:

- вивчити наукову літературу з даної проблематики;
- розглянути категоріальний апарат проблеми;
- описати специфіку неформальних молодіжних об'єднань представників хіп-хоп культури та її вплив на девіантну поведінку;
- провести практичне дослідження впливу субкультури на девіантну поведінку;
- розробити та випробувати програму діяльності фахівця з соціальної роботи щодо профілактики та корекції девіантної поведінки в підлітковому середовищі шляхом залучення в субкультуру хіп-хоп;
- оцінити ефективність програми спеціаліста соціальної роботи.

Гіпотеза: залучення до молодіжної субкультури (хіп-хоп культури) при відповідному доборі змісту, форм, методів є ефективним засобом профілактики і корекції девіантної поведінки підлітків.

Методологічною основою виступає когнітивна модель комплексно-орієнтованих теорій соціальної роботи. Вона є комплексною, оскільки включає і соціологічні, і психологічні підходи до організації соціальної роботи.

Методи і методики: аналіз, бесіда, опитування, методика діагностики міжособистісних відносин.

Теоретична і практична значимість полягає в узагальненні теоретичних знань з обраної нами теми, їх більш глибокому вивченні, а також у тому, що матеріал, отриманий у ході дослідження, може бути використаний при роботі фахівцями соціальної сфери у відповідних установах.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ І КОРЕКЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ В СУБКУЛЬТУРУ ХІП-ХОП

1.1 . Категоріальний апарат досліджуваної проблеми

У процесі дослідження проблеми профілактики та корекції девіантної поведінки в підлітковому середовищі шляхом залучення в субкультуру хіп-хоп будуть використовуватися наступні категорії.

Соціальна адаптація – процес пристосування індивіда до змін у соціальному середовищі [5].

Девіантна поведінка – поведінка, яка не узгоджується з нормами, не відповідає очікуванням групи або всього суспільства [25].

Ціннісні орієнтації – це елементи внутрішньої (диспозиційної структури особистості, сформовані та закріплені життєвим досвідом індивіда в ході процесів соціалізації та соціальної адаптації, відмежовує значне (суттєве для даної людини) від незначимого (несуттєвого) через неприйняття особистістю певних цінностей, усвідомлюваних як рамки (горизонту) граничних смислів і основоположних цілей життя, а також визначають прийнятні засоби їх реалізації [3].

Соціалізація – двосторонній процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого боку, процес активного відтворення системи соціальних зв'язків індивідом за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище [22].

На процес соціалізації, а також на виникнення ціннісних орієнтацій впливає і освіта.

Освіта – вид людської практики, що полягає у передачі і засвоєнні культурного досвіду; одна з форм соціалізації і виховання людини, що протікає в ціннісно-орієнтованому і методично-організованому середовищі навчання;

соціальний інститут, призначений для збереження і передачі в режимі навчання досягнень поколінь, основ цивілізації, що зумовлені інституційним устроєм суспільства [7].

Соціальні норми – це соціально схвалювані і/або законодавчо закріплені правила, зразки, стандарти, що регулюють поведінку людей [6].

Молодь (у вузькому розумінні) – велика сукупність групових спільнот, що утворюються на основі вікових ознак і пов'язаних з ними видів діяльності [25].

Молодь (у широкому розумінні) – велика суспільна група, що має специфічні соціальні й психологічні риси, наявність яких визначається як віковими особливостями молодих людей, так і тим, що їхнє соціально-економічний й суспільно-політичний стан, їх духовний світ перебуває в стані становлення, формування. Щодо найбільш однорідної – і за віком, і за соціальними характеристиками – частину молоді складають учні середніх навчальних закладів і студенти, основним видом діяльності яких, що визначає всі суттєві риси їх способу життя, є навчання, підготовка до майбутнього трудового життя [25].

Спосіб життя – система видів життєдіяльності суспільства, соціальних груп і особистості, які визначаються соціально-економічними умовами їх життя [1].

Соціальна корекція – діяльність соціального суб'єкта щодо виправлення тих особливостей психологічного, педагогічного і соціального плану, які не відповідають прийнятним у суспільстві моделям і стандартам [8].

Соціальна профілактика – це свідомо, цілеспрямована, соціально організована діяльність щодо запобігання можливих соціальних, психолого-педагогічних, правових та інших проблем і досягнення бажаного результату [9].

Субкультура – система норм і цінностей, що відрізняють групу від більшості суспільства [3].

Молодіжна субкультура – це перехідна стадія становлення особистості, яка втратила своє значення в міру адаптації молоді до світу дорослих.

Молодіжна субкультура є своєрідною формою адаптації до норм, цінностей, способу життя суспільства; бере на себе частину функцій соціалізації, з якими не справляються традиційні інстанції, і успішно вводить в суспільство підготовлену особу. Належність до тієї чи іншої молодіжної субкультури багато в чому визначається типом молодіжної особистості [2].

Хіп-хоп культура – один з видів молодіжної субкультури. Серед сучасних молодіжних субкультурних утворень напрямок хіп-хопу в останнє десятиліття є не тільки одним із магістральних, але і найбільш повно відображає аналізовані процеси і явища. Субкультура хіп-хопу синкретично об'єднала види активності і такі ціннісні установки як мистецтво, розвага і спосіб життя значної частини сучасної молоді. Слово «hip» перекладається з англійської як одне з понять, що означають перевагу над ким-небудь, а «hop» означає стрибок. У розмовній мові воно зустрічається як позначення танцю. Сьогоднішня хіп-хоп культура включає в себе хіп-хоп (танок, музика), реп, ді-джеїнг (скретч), агресивні ролики, BMX, сноуборд, streetjumping (і його відгалуження), вуличний баскетбол, графіті [3].

Реп – один із напрямів хіп-хоп культури, речитатив під ритмічну музику. Слово «rap» в перекладі з англійської означає легкий удар, тихий стукіт [6].

Брейк-данс – складова хіп-хоп культури. Слово брейк-данс походить від двох англійських «break» – ламати, руйнувати і «dance» – танець. Тобто дослівно можна перекласти, як «ламаний танець» [15].

Ді-джеїнг – робота ді-джея [15].

Особистість – загальний і науковий термін, що позначає:

1) індивіда як суб'єкта відносин і свідомої діяльності (особа, в широкому розумінні слова) або 2) стійку систему соціально значущих рис, що характеризують індивіда як члена того чи іншого суспільства або спільноти. Хоча ці два поняття – особа як цілісність людини (лат. persona) і особистість як її соціальний і психологічний образ (лат. personalitas) – термінологічно цілком різні, вони іноді вживаються як синоніми [21].

Підліток – хлопчик чи дівчинка віком від 12 до 16-17 років. Підлітковий вік – це досить складний період становлення та розвитку особистості, що таїть у собі небезпеку кризових явищ. У цей період організм дитини зазнає кардинальних змін, розгортається процес статевого дозрівання [11].

Навчання – рівень реально засвоєних знань, умінь і навичок. Розрізняють ступені навченості: ознайомлення, запам'ятовування, розуміння, вміння та навички [21].

Аналізовані категорії дозволяють максимально різнобічно розглянути дану проблему.

1.2. Особливості профілактики і корекції девіантної поведінки підлітків через залучення в субкультуру хіп-хоп

Підлітковий вік описується як дуже складний період в житті підлітка, що зберігає в собі небезпеку криз. У цей період в організмі учня відбуваються значні зміни, починається процес статевого дозрівання. З ним пов'язане виникнення у підлітка фізичного відчуття своєї дорослості. У нього з'являється уявлення про себе вже не як про дитину, він прагне бути дорослим. Звідси виникає нова життєва позиція по відношенню до себе, до оточуючих людей, до світу. Він стає соціально активним, сприйнятливим до засвоєння норм, цінностей і способів поведінки, які існують не тільки серед дорослих, але й однолітків [5].

Представники педагогічної науки описують соціалізацію як «підготовку підлітка до життя в суспільстві, активне включення в життя суспільства з метою придбання ним знання і досвіду відтворення суспільних зв'язків», як «соціальну адаптацію – пристосування підлітка до умов соціального середовища, засвоєння суспільних норм, норм поведінки, вибір індивідом своєї позиції в загальній системі соціальних відносин та входження в цю систему через вчення, працю, дозвілля» [1].

Вивчаючи соціалізацію підлітка допомогою хіп-хоп культури, вчені, які вивчають хіп-хоп як феномен молодіжної субкультури, вважають, що хіп-хоп культура є ефективним засобом соціалізації підлітків. Вона приваблива для підлітків тим, що орієнтується на музику, об'єднує групи молоді, формує змагальний настрій, робить їх значимими в очах однолітків [24].

Хіп-хоп культура при відповідному доборі змісту, форм, методів сприяє:

- □ усвідомленню підлітком своєї приналежності до певної молодіжної групи, що визначає його смаки, інтереси, потреби до особистісного та творчого зростання, виховує відданість спільноті;
- □ особистісному і творчому зростанню, розвитку у хлопчиків і юнаків чоловічого початку, почуття відповідальності за свої слова і вчинки;
- □ отриманню знань, умінь і навичок у сфері хіп-хоп культури і суміжних областях;
- □ прагненню до фізичного вдосконалення (брейк-данс).

Ці якості допомагають успішному включенню підлітків у життя сьогодні і в майбутньому [12]. З 60-х років ХХ ст. до цієї проблематики зверталися провідні соціологи різних країн світу; у вітчизняній же соціології аналіз молодіжних субкультурних феноменів до кінця 80-х років вівся у дуже вузьких рамках. Це пояснювалося тим, що зазначені феномени затвердилися науковими парадигмами та сприймалися як соціальна патологія, а такого роду тематика здебільшого мала закритий характер, і її вивчення не могло здійснюватися за вільним вибором того чи іншого дослідника або дослідницького колективу. На це впливало і те, що субкультури, характерні тільки для Заходу, були мало представлені (принаймні, на поверхні) у формах соціальної та культурної активності молоді» [22].

З кінця 80-х років інтерес вчених до молодіжних субкультур став більш активним як у нас, так і за кордоном. Дослідник З.В. Сикевич в підручнику «Соціологія молоді» під молодіжною субкультурою розуміє «культуру певного молодого покоління, що володіє загальним стилем життя, поведінки, групових

норм, цінностей і стереотипів». Автор говорить про те, що молодіжна субкультура – характеристика цілого покоління, що «існує якесь «субкультурне ядро», яке властиве в тій чи іншій мірі всьому молодому поколінню». Висловлена точка зору має багато прихильників. Також можна розглядати таку молодіжну субкультуру як хіп-хоп культура [16]. В Інтернет-джерелах хіп-хоп культура визначається як складне культурне утворення. У формуванні графіті як напрямку хіп-хопу проявився контркультурний характер цієї практики. Навпаки, реп щільно пов'язаний з культурною традицією, висхідною до мистецтва африканських поетів-проповідників, а також до прийнятих форм швидкого, ритмічного промовляння текстів молитв і проповідей, що є характерною рисою чорних протестантських громад у США. Скоромовка застосовувалася на афроамериканських радіостанціях ді-джеями у 1950-1960-х рр. Однією з характеристик раннього репу є хвастощі як спосіб самоствердження. У швидкому промовлянні існує не тільки жорстка ритмічна основа, але й рими, що зробило реп різновидом сучасної поезії [22]. Хіп-хоп зародився в афроамериканському та латиноамериканському середовищі Бронксу, району Нью-Йорка, 12 листопада 1974 р. У той час це була музика для вечірок, яку створювали диск-жокеї (названі скорочено «діджеями»), які працювали з примітивною на той час технікою семплювання: вона часто зводилася до повторення музичного програшу чужої танцювальної композиції. Перші «ем-сі» були буквально типовими конферансьє («MasterofCeremony» – тобто скорочено MC; ця аббревіатура потім увібрала в себе безліч інших значень), вони представляли ді-джеїв, а також підтримували увагу аудиторії енергійними вигуками і цілими тирадами. До середини 1970-х років у районах Нью-Йорка, таких як Бронкс і Гарлем, існувало безліч (кілька сотень) брейк команд, які ділили територію міста і танцюючих кожна на своєму перехресті. Брейк-данс (ламаний танець) – вуличний танець, одна з течій хіп-хоп культури. Сьогодні виділяють два основних види цього танцю: нижній екстрим – танцюрист виконує в основному акробатичні й силові трюки на підлозі; верхній брейк-данс – базується на пластиці тіла: це фантастичні переміщення тіла в

просторі й фіксації, які на перший погляд суперечать усім законам фізики і гравітації. Вперше для широкої публіки танець представив Джеймс Браун, так як в його шоу брали участь брейк-данс танцюристи [19]. Такі команди, як «RockSteadyCrew» і «New-YorkCityBreakers», влаштовували так звані ритуальні «батли» (битви), які були зняті на відео, внаслідок чого отримали широке розповсюдження у світі й викликали масу наслідувань серед підлітків. У міру зростання популярності хіп-хоп культури вона вбирає риси молодіжної моди, стає частиною шоу-бізнесу: бі-бої (брейкери) і репери з'являються в комерційних проектах (телешоу, реклама, кліпи, демонстрація одягу тощо). З середини 1980-х років популярність хіп-хопу стала падати, хоча і сьогодні він зберігається як одна з найбільших молодіжних субкультур. Великі заходи, акції та програми в рамках хіп-хоп культури підтримують такі корпорації та компанії, як «Puma», «McDonalds», «Coca-Cola», «Philips», «Adidas» та інші [11].

У СРСР вперше хіп-хоп став з'являтися в середині 1980-х років. Джерелом інформації про хіп-хоп були фільми, які привозилися з-за кордону приватними особами. З'явилися перші команди, орієнтовані на хіп-хоп, не зустрічають опору влади в умовах соціальної аномії і підтримуються демократичною громадськістю. Проводяться фестивалі брейк-дансу, зразки брейку з'являються у фільмах («Диск-жокей», «Жіночий клуб», «Танці на даху» і ін). На даний час хіп-хоп культура не сприймається як контр-культурна освіта. Спочатку вона характеризувалася як пряме свідчення американізації суспільної свідомості молоді, але тепер більш чітко видно адаптивність хіп-хопу у взаємодії з різними соціокультурними системами. Часто молодіжні хіп-хоп команди запрошують на різні великі заходи, свята, форуми, фестивалі [13]. У нас брейк-данс став відомий в середині 1980-х років. Знову інтерес до танцю в молодіжному середовищі поширюється в 1990-х роках. Створюються нові команди виконавців, відкриваються перші танцювальні школи брейкінга, цей танцювальний стиль з'являється на телебаченні.

Брейк-данс – помітне явище в житті молоді, в тому числі і не пов'язаної з хіп-хоп культурою. Однак у соціології молоді воно не знайшло серйозного відображення.

До графіті (надряпаний) можна віднести будь-який вид вуличного розмальовування стін, на яких можна знайти все: від простих написаних слів до вишуканих малюнків. На сьогодні широкого розповсюдження набув спрей-арт, тобто малювання графіті за допомогою аерозольної фарби [15].

Для молоді людини бути в неформальному молодіжному об'єднанні значить виражати своє «Я»: стилем, поведінкою, музикою.

У соціалізації хіп-хоп культура має наслідувальний характер – довільне і мимовільне наслідування якомусь прикладу і зразками поведінки. Це стилізований механізм, так як він діє в рамках субкультури, а саме хіп-хоп культури, а також може мати міжособистісний механізм соціалізації, оскільки функціонує в процесі взаємодії людини з суб'єктивно значущими для неї особами: це групи хіп-хоперів, які займаються тією чи іншою діяльністю (графіті, брейк-дансом або читають реп). Агентами соціалізації у хіп-хоп культурі виступають друзі, однодумці, товариші, так звані «авторитети», за рахунок яких у деяких хіп-хоперів відбувається зростання, становлення особистості самого хіп-хопера [20].

Хіп-хоп культуру можна розглядати як з позитивного, так і з негативного боку. Оскільки особливості хіп-хоп культури пов'язані з діями на відкритих територіях, у парках, на спортивних майданчиках, вона стала свого роду альтернативою для підлітків, якщо ніде розкритися, показати, якими талантами володіє. «Битви» між ді-джеями, змагання між майстрами брейк-дансу та репу призвели до того, що знизилась загальна агресивність «з'ясування стосунків» між вуличними бандами, негативна енергія протистояння реалізувалася в іншій формі. Молодь, захоплена хіп-хопом, не схильна до вживання наркотиків і алкоголю, оскільки заняття брейк-дансом вимагає спортивної підготовки. Хіп-хоп помітно покращила атмосферу в неблагополучних районах міста. У своїх формах некомерційна хіп-хоп культура не вимагає від молоді великих

фінансових вкладень, дає можливість організувати активне дозвілля певної частини молоді, орієнтованої на цінності цієї субкультурної групи. А негативним може бути те, що іноді через брак певного соціального виховання ця молодіжна субкультура може псувати майно держави, залишаючи свої «мітки» у різних частинах міста, зафарбовуючи графіті вікна, стіни будинків, магазинів. Це призводить до суспільного дискомфорту та незадоволення громадян. А також, коли молоді люди починають читати реп на своєму більш їм зрозумілому слензі, скріплюючи слова ненормативною лексикою, то люди більш старшого віку не можуть прийняти таке, вважаючи це хуліганством [18].

За підтримки заходів в області хіп-хоп культури враховується, що за походженням хіп-хоп пов'язаний з безкорисливим інтересом міської молоді до самовираження і освоєння навколишнього світу у своєрідних субкультурних формах [4].

Висновки до першого розділу

У теоретичній частині роботи нами були визначені основні категорії дослідження проблеми профілактики і корекції девіантної поведінки за допомогою залучення в молодіжну субкультуру (хіп-хоп культуру). До них ми можемо віднести категорії «підліток», «молодіжна субкультура», «хіп-хоп культура», «девіантна поведінка».

Уваги заслуговує і опис особливостей профілактики і корекції девіантної поведінки за допомогою хіп-хоп культури. У даному розділі ми розглянули характеристику підліткового віку, вивчили субкультуру хіп-хоп, її основні напрями (ді-джеїнг, Мс-інг, графіті, брейк-данс) та історію виникнення.

РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФІЛАКТИКИ І КОРЕКЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ В СУБКУЛЬТУРУ ХІП-ХОП

2.1. Стратегія і тактика дослідження

У відповідності з метою і гіпотезою нами були визначені основні завдання дослідження:

1. Визначити методи і методики дослідження.
2. Провести діагностику міжособистісних відносин, рівня агресивності, схильності до конфліктної поведінки та інтерпретувати отримані результати.
3. Розробити програму діяльності фахівця з соціальної педагогіки щодо профілактики та корекції девіантної поведінки у підлітків.

Дослідження проводилося на базі Комунального закладу освіти «Спеціалізована школа №129 фізико-математичного профілю» Дніпропетровської міської ради.

Дослідження проводилося за такими етапами:

- 1) вибірка випробовуваних;
- 2) підбір методик;
- 3) обробка та інтерпретація отриманих даних;
- 4) розробка програми діяльності фахівця з соціальної педагогіки.

Для дослідження ми обрали трьох девіантних підлітків.

Критеріями вибору стали:

- наявність девіантної поведінки;
- постановка на облік у справах неповнолітніх;
- вік 15-17 років;
- згода батьків і респондента;

- рекомендації фахівця з соціальної роботи.

Методи дослідження:

1. Аналіз документів (даний метод використовувався в дослідженні з метою виявлення фактів постановки на облік).

2. Метод спостереження (використовувався в ході спостереження за поведінкою клієнтів, які брали участь в експерименті девіантних підлітків).

3. Метод бесіди (для конкретизації та об'єктивності даних).

Психодіагностичні методики:

1) Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі.

Тест Лірі (створений Т. Лірі, Р. Лефоржем, Р. Сазеком у 1954 р. і призначений для дослідження уявлень суб'єкта про себе й ідеального «Я», а також для вивчення взаємовідносин в малих групах. За допомогою даної методики виявляється переважаючий тип відносин до людей у самооцінці та взаємооцінці.

Для представлення основних соціальних орієнтацій Т. Лірі розробив умовну схему у вигляді кола, розділеного на сектори. У цьому колі по горизонтальній і вертикальній осях позначені чотири орієнтації: домінування–підпорядкування, дружелюбність–ворожість. Для більш детального опису коло ділять на 16 секторів, але частіше використовуються октанти, певним чином орієнтовані щодо двох головних осей.

2) Методика діагностики рівня агресивності А. Ассінгера.

Тест А. Ассінгера дозволяє визначити, чи достатньо людина коректна у відношенні з оточуючими і як легко спілкуватися з нею. Для більшої об'єктивності відповідей можна провести взаємооцінку, коли респонденти відповідають на питання один за одним.

3) Методика «Визначення схильності до відхилень у поведінці» А. Н. Орел.

Методика діагностики схильності до відхилень у поведінці є стандартизованим питальником, призначеним для вимірювання готовності (схильності) підлітків до реалізації різних форм відхилень. Питальник являє

собою набір спеціалізованих психодіагностичних шкал, спрямованих на вимірювання готовності (схильності) до реалізації окремих форм відхилень.

Методика передбачає облік та корекцію установки на соціально-бажані відповіді випробовуваних.

Шкали питальника поділяються на змістовні та службові. Змістовні шкали спрямовані на вимірювання психологічного змісту комплексу пов'язаних між собою форм девіантної поведінки, тобто соціальних і особистісних установок, що стоять за цими поведінковими проявами. Службова шкала призначена для вимірювання схильності випробуваного давати про себе соціально-схвалювану інформацію, оцінки достовірності результатів питальника в цілому, а також для корекції результатів за змістовними шкалами залежно від рівня вираженості установки випробуваного на соціально-бажані відповіді.

2.2. Інтерпретація отриманих даних

У ході проведення діагностики були отримані наступні результати.

Клієнт №1.

Андрій, 17 років, 1999 року народження, навчається в 11 класі. Перебуває на обліку у справах неповнолітніх з причини хуліганства. Проживає в повній сім'ї. Відносини з батьками напружені. Підліток ігнорує спроби батьків налагодити контакт з ним.

Підліток неохоче погодився на розмову. У ході бесіди спостерігалася надмірна агресивність. Захоплень виявлено не було. Присутній страх до нових занять. Клієнт не бере участі в громадських справах школи. Вчиться задовільно.

У результаті проведення методики діагностики міжособистісних відносин (за Т. Лірі) ми отримали наступні показники. За шкалою агресивності клієнт набрав 14 балів. Це свідчить про те, що він надмірно проявляє жорстокість і агресивність, що, в свою чергу, призводить до асоціальної поведінки. За шкалою підозрілості випробуваний набрав 13 балів, що говорить про те, що він

має владний, деспотичний характер, не схильний приймати поради інших, самозакоханий, розважливий. За шкалою авторитаризму клієнт набрав 13 балів, що проявляється у вираженій схильності до критицизму, свій негатив проявляє у вербальній агресії.

Аналіз показників у ході проведення методики на визначення рівня агресивності (методика А. Ассінгера) виявив зайву агресію, неврівноваженість і жорстоке ставлення до інших людей. Клієнт набрав 50 балів при нормі 36-44 бали. Респондент сподівається лише на свої власні сили, намагаючись домогтися успіху.

Вивчивши результати методики визначення схильності до відхиленої поведінки А.Н. Орла, ми виявили, що за шкалою визначення схильності до адиктивної поведінки випробуваний набрав 59 балів, що свідчить про схильність до відходу від реальності за допомогою зміни свого психічного стану. Результати за шкалою емоційно-вольового контролю складають 65 балів, що говорить про слабкість вольового контролю емоційних реакцій. За шкалою визначення схильності до делінквентного типу поведінки клієнт набрав 55 балів, що свідчить про наявність делінквентних тенденцій, про низький рівень соціального контролю і високу готовність до реалізації делінквентної поведінки.

Соціальний діагноз – девіантна поведінка (дрібне хуліганство, бійки), обумовлена особистісними особливостями підлітка, такими як агресивність, жорстокість, нонконформізм.

Соціальний прогноз – сприятливий, за умови реалізації профілактично-корекційної програми діяльності фахівця соціальної роботи, включаючи методи хіп-хоп культури.

Клієнт №2.

Володимир, 16 років, 2000 року народження. Навчається в 10 класі. Перебуває на внутрішньошкільному обліку та обліку в справах неповнолітніх через вживання алкоголю. Батьки розлученні, клієнт проживає з матір'ю. Мати з вихованням сина справляється не в повній мірі.

Підліток неохоче йшов на контакт. У школі часто конфліктує з однолітками і вчителями. Вчиться задовільно, прогулює уроки, інтересу до занять не виявлено. Вживає алкоголь. Причина вживання алкоголю – девіантне оточення.

Вивчивши результати методики міжособистісних відносин Т. Лірі, ми виявили наступні характеристики. За шкалою агресивності клієнт набрав 13 балів, що може говорити про жорстокість і ворожість по відношенню до оточуючих, агресивність може доходити до асоціальної поведінки. За шкалою підозрілості клієнт набрав 14 балів, що, в свою чергу, може означати, що клієнт відчужений, підозрілий, схильний до сумнівів, злопам'ятний. За шкалою авторитаризму клієнт набрав 15 балів, що свідчить про те, що він не вміє приймати поради від інших, самовдоволений, з вираженим почуттям нарцисизму та власної гідності.

Після проведення діагностики щодо виявлення рівня агресивності ми отримали наступні результати. Респондент набрав 47 балів при нормі 36-44 бали, що характеризує вкрай високий рівень агресії, неврівноваженість, жорстоке ставлення до інших людей. Випробуваний намагається домогтися успіху, жертвуючи інтересами оточуючих, тому його не дивує неприязнь близьких людей, але при будь-якій можливості він намагається їх за це покарати.

Проаналізувавши дані за методикою визначення схильності, ми отримали наступні результати. За шкалою визначення схильності до аддиктивної поведінки клієнт набрав 56 балів, що свідчить про схильність до відходу від реальності за допомогою зміни свого психічного стану, до ілюзорно компенсаторного способу вирішення особистісних проблем. За шкалою визначення емоційно-вольового контролю респондент набрав 67 балів, що говорить про небажання і нездатність контролювати поведінкові прояви емоційних реакцій. За шкалою визначення схильності до делінквентної поведінки клієнт набрав 54 бали, це свідчить про наявність делінквентних тенденцій у випробуваного і про низький рівень соціального контролю. Також

клієнт проявляє негатив і нонконформістські тенденції. Виражена схильність вирішувати проблеми через насильство, загальна агресивна спрямованість у взаєминах з людьми.

Соціальний діагноз – девіантна поведінка (вживання алкоголю, дрібне хуліганство), обумовлена особистісними особливостями підлітка, такими як агресія, неврівноваженість.

Соціальний прогноз – сприятливий, за умови реалізації профілактично-корекційної програми діяльності фахівця соціальної роботи, включаючи методи хіп-хоп культури.

Клієнт №3.

Ігор, 15 років, 2001 року народження. Навчається в 9 класі. Перебуває на облік у справах неповнолітніх через дрібні крадіжки. Проживає з батьками. Відносини з батьками напружені через надмірність опіки з їхнього боку.

Підліток з небажанням погодився на бесіду. У ході бесіди виявляв дратівливість, недовірливість. Часто прогулює заняття в школі. Коло друзів невелике, іноді відчуває самотність. Ніякі секції не відвідує. Інтерес до спорту не проявляє.

Проаналізувавши результати тесту Т. Лірі щодо міжособистісного спілкування, ми отримали наступні дані. За шкалою агресивності клієнт набрав 14 балів, що може говорити про надмірну агресивність, ворожість по відношенню до оточуючих, агресивність може доходити до асоціальної поведінки. За шкалою підозрілості респондент набрав 13 балів, що свідчить про те, що він часто підозрілий, схильний до сумніву в усьому. За шкалою авторитаризму клієнт набрав 14 балів, що дозволяє констатувати про те, що клієнт домінуючий, авторитетний лідер, вимагає до себе поваги, самозакоханий.

Аналіз тесту на визначення рівня агресивності А. Ассінгера показав результат 45 балів, при нормі 36-44 бали, що характеризує клієнта як надмірно агресивного, неврівноваженого і жорстокого по відношенню до інших.

Сподівається досягти успіхів, розраховуючи на власні сили, при цьому жертвуючи інтересами інших.

Вивчивши показники за тестом визначення схильності до девіантної поведінки, ми отримали наступні дані. За шкалою визначення схильності до адиктивної поведінки клієнт набрав 57 балів, що може говорити про те, що випробуваний схильний до відходу від реальності за допомогою зміни свого психічного стану, також ці результати свідчать про орієнтацію на чуттєву сторону життя, гедоністично-орієнтовані норми і цінності. За шкалою визначення емоційно-вольового контролю клієнт показав результат 66 балів, що характеризується слабкістю вольового контролю емоційної сфери. За шкалою визначення схильності до делінквентної поведінки респондент набрав 55 балів, що говорить про крайню вираженість нонконформістських тенденцій, високу ймовірність реалізації делінквентної поведінки.

Соціальний діагноз - девіантна поведінка (дрібні крадіжки, хуліганство), обумовлена особистісними особливостями підлітка, такими як жорстокість, самозакоханість, домінантність, а також сімейною атмосферою.

Соціальний прогноз - сприятливий, за умови реалізації профілактично-корекційної програми діяльності фахівця соціальної роботи, включаючи методи хіп-хоп.

З метою профілактики та корекції девіантної поведінки нами було розроблено та впроваджено програму діяльності фахівця соціальної педагогіки/соціальної роботи та оцінка її ефективності (дод. А).

2.3. Апробація програми діяльності фахівця соціальної педагогіки та оцінка її ефективності

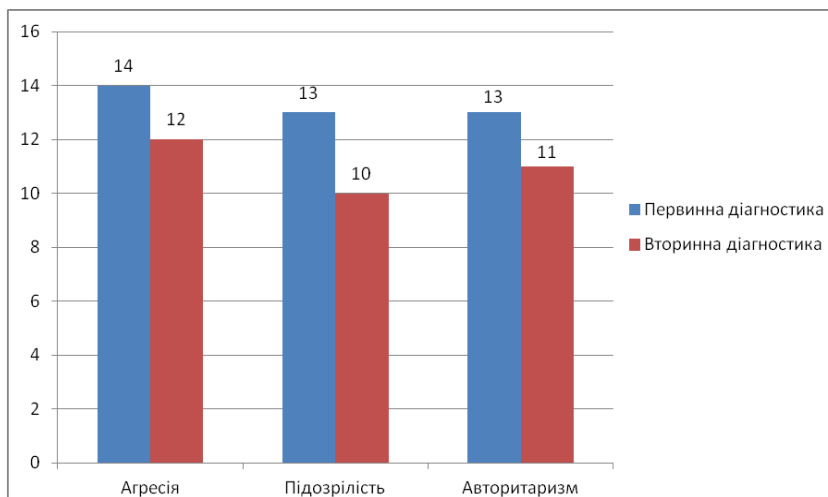
Програма профілактичної та корекційної роботи з девіантними підлітками була запропонована для впровадження в жовтні – листопаді 2016 року. Контрольна діагностика проводилася в січні-лютому 2017 року Комунального закладу освіти «Спеціалізована школа №129 фізико-

математичного профілю» Дніпропетровської міської ради (дод. Б). Для перевірки ефективності корекційної програми було проведено повторне дослідження з підлітками. Нами використовувалися: методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, методика діагностики рівня агресивності А. Ассінгера, методика «Визначення схильності до відхилень у поведінці» А.Н. Орла.

Після проведення повторної діагностики, отримали наступні результати.

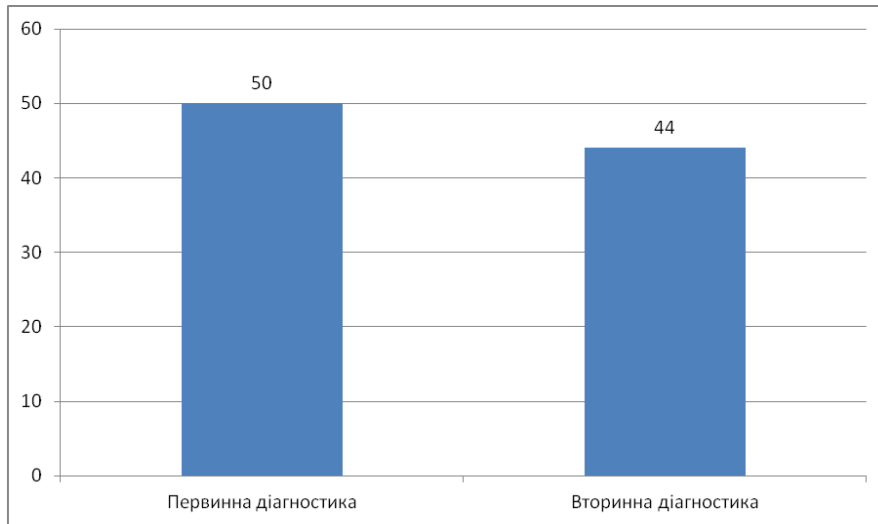
Клієнт №1.

Після повторного проведення методики діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі була виявлена загальна динаміка поліпшення в сфері міжособистісних відносин. Так, наприклад, за шкалою агресивності виявлена тенденція її зниження з 14 до 12 балів. За шкалою підозрливості спостерігається незначне поліпшення з 13 до 10 балів. Так само за шкалою авторитаризму виявлена тенденція поліпшення показників з 13 до 11 балів. Все це може говорити про динаміку зниження агресивності при взаємодії з іншими людьми. Вербальна агресія, яка була викликана негативом, виникає рідше. Клієнт став більш уважним до оточуючих (рис. 1).

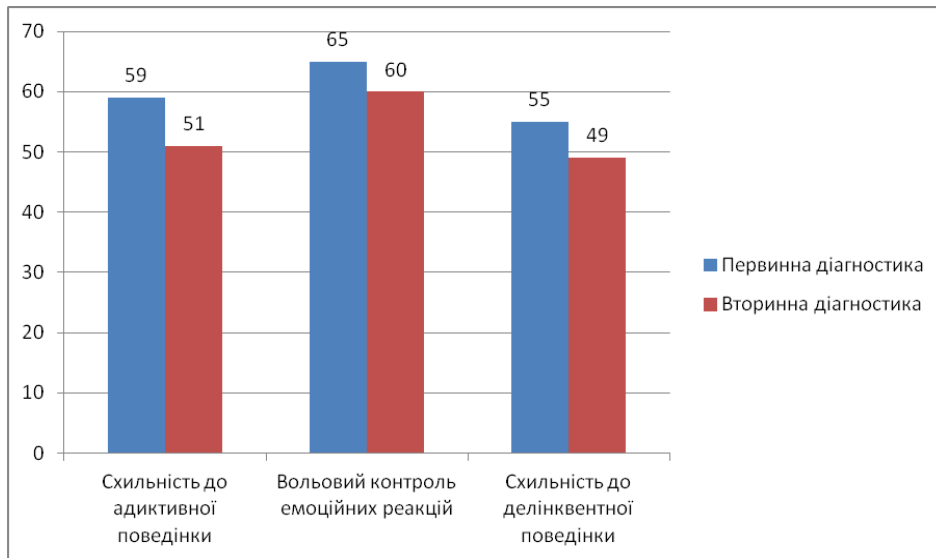
Рис 1. Порівняльна характеристика первинної та вторинної діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі у клієнта №1

Аналіз показників в ході проведення методики на діагностику рівня агресивності А. Ассінгера виявив тенденцію зниження рівня агресивності з 50 до 44 балів (при нормі 36-44 бали) (рис. 2).

Рис. 2. Порівняльна характеристика первинної та вторинної діагностики рівня агресивності А. Ассінгера у клієнта №1

Вивчивши результати методики визначення схильності до відхилень у поведінці А.Н. Орла, ми виявили тенденцію поліпшення за деякими шкалами. За шкалою визначення схильності до аддиктивної поведінки було виявлено зниження з 59 до 51 бала при нормі нижче 50 балів. За шкалою визначення вольового контролю емоційних реакцій виявлена тенденція поліпшення контролю з 65 до 60 балів. Також за шкалою визначення схильності до делінквентної поведінки ми визначили динаміку поліпшення з 55 до 49 балів, при нормі не нижче 50. Це може говорити про те, що у клієнта знижена схильність до зміни психічного стану, відношення з іншими людьми мають більш дружню спрямованість, схильності до реалізації делінквентної поведінки за певних обставин не виявлено (рис. 3).

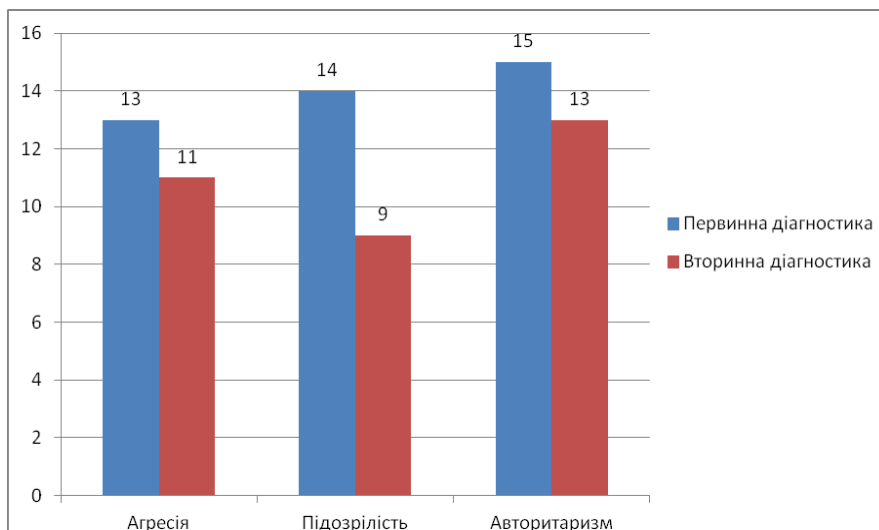
Рис. 3. Порівняльна характеристика первинної та вторинної діагностики схильності до відхилянь поведінки А.Н. Орла у клієнта №1

Таким чином, провівши повторну діагностику, нами визначено, що у клієнта №1 виявлена динаміка зниження рівня агресивності, відносини з іншими людьми набули позитивний характер. Тобто, можна зробити висновок, що в даному випадку корекційна робота була ефективною, ситуація була виправлена на краще.

Клієнт №2.

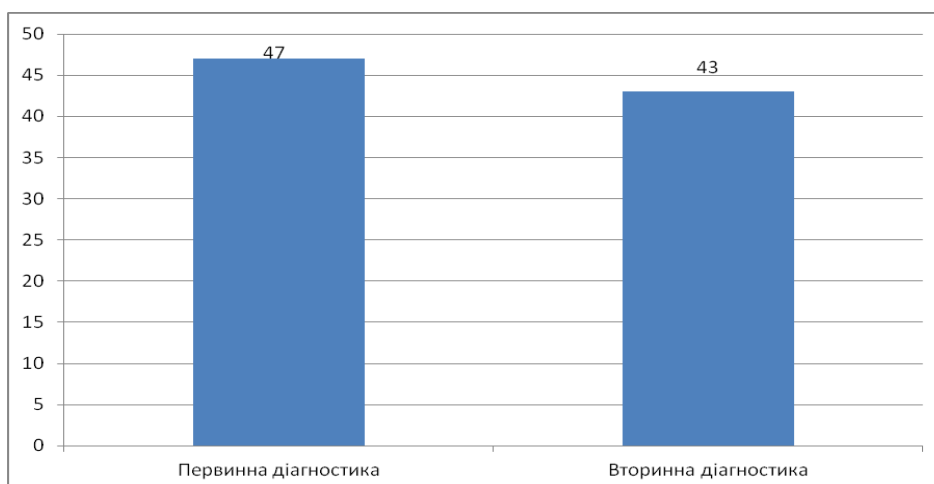
Після повторного проведення методики діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі була виявлена загальна динаміка поліпшення в сфері міжособистісних відносин. Так, наприклад, за шкалою агресивності виявлена тенденція її зниження з 13 до 11 балів. За шкалою підозрілості так само спостерігається поліпшення з 14 до 9 балів. За шкалою авторитаризму виявлено деяке поліпшення показників з 15 до 13 балів. Все це може говорити про те, що клієнту легше знаходити спільну мову з іншими людьми (рис. 4).

Рис. 4. Порівняльна характеристика первинної та вторинної діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі у клієнта №2

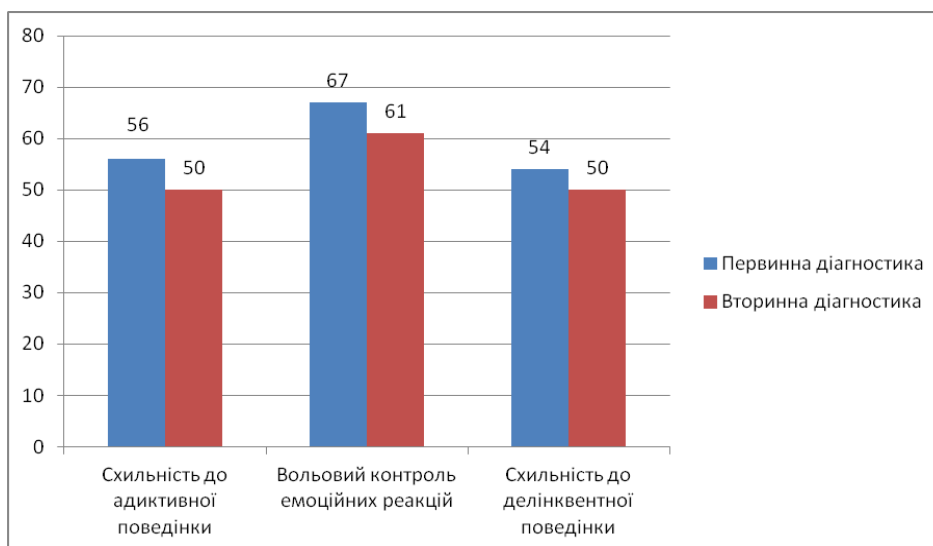
Результати методики на діагностики рівня агресивності А. Ассінгера показали динаміку зниження рівня агресивності при взаємодії з оточуючими людьми з 47 до 43, при нормі 36-44 бали (рис. 5).

Рис. 5. Порівняльна характеристика первинної та вторинної діагностики рівня агресивності А. Ассінгера у клієнта №2.

Виходячи з результатів методики визначення схильності до відхилень поведінки А.Н. Орла, ми виявили тенденцію поліпшення за деякими шкалами. За шкалою визначення схильності до аддиктивної поведінки було виявлено зниження з 56 до 50 балів, при нормі нижче 50 балів. За шкалою визначення вольового контролю емоційних реакцій виявлена тенденція поліпшення контролю з 67 до 61 бала. Також за шкалою визначення схильності до

делінквентної поведінки ми визначили динаміку поліпшення з 54 до 50 балів, при нормі не нижче 50. Це може говорити про те, що у клієнта знижена схильність до зміни психічного стану, відношення з іншими людьми мають більш дружню спрямованість, власне життя представляє велику цінність. Також підвищився рівень соціального контролю (рис. 6).

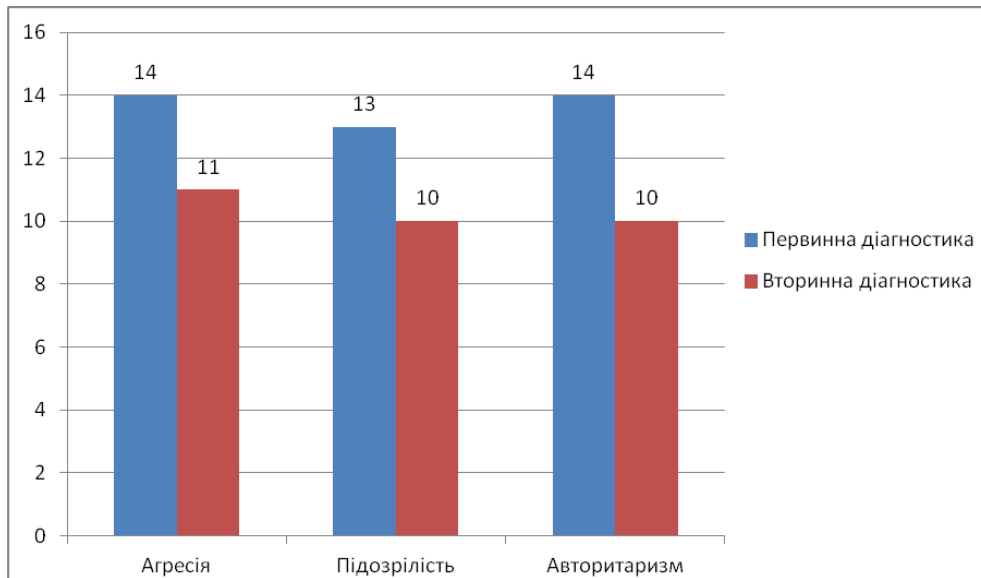

Рис. 6. Порівняльна характеристика первинної та вторинної діагностики схильності до відхилень поведінки А. Н. Орла у клієнта №2

Таким чином, проведена повторна діагностика показала, що агресивність у відношенні до оточуючих людей знизилася, власне життя представляє велику цінність, що свідчить про позитивний ефект нашої програми.

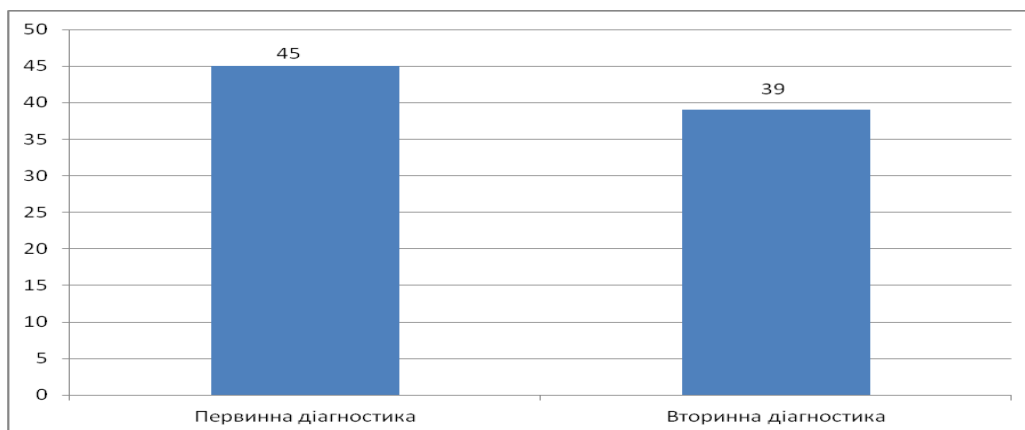
Клієнт №3.

Після повторного проведення методики діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі була виявлена загальна динаміка поліпшення в сфері міжособистісних відносин. Так, наприклад, за шкалою агресивності виявлена динаміка її зниження з 14 до 11 балів. За шкалою підозрілості так само спостерігається поліпшення з 13 до 10 балів. За шкалою авторитаризму виявлено поліпшення показників з 14 до 10 балів. Усе це може говорити про те, що ворожість по відношенню до оточуючих знизилася, клієнт легше знаходить спільну мову з іншими людьми (рис. 7).

Рис. 7. Порівняльна характеристика первинної та вторинної діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі у клієнта №3

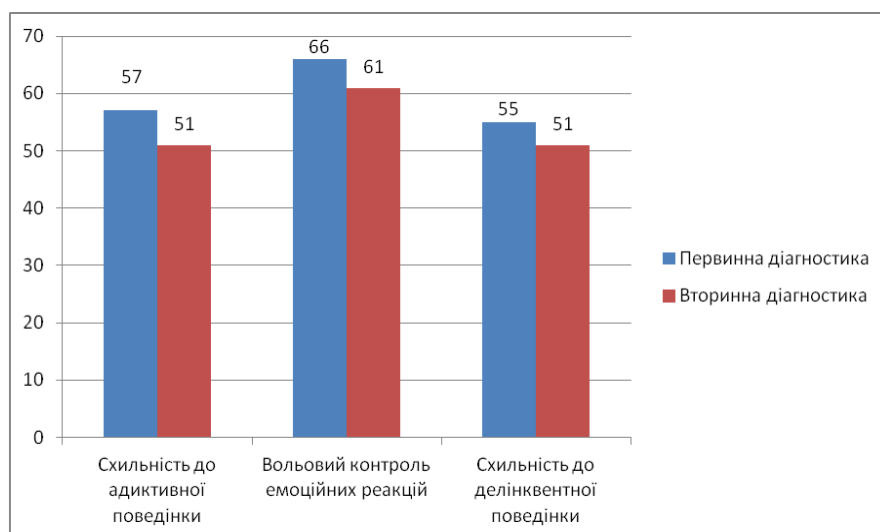
Результати методики та діагностики рівня агресивності А. Ассінгера показали динаміку зниження рівня агресивності при взаємодії з оточуючими людьми з 45 до 39, при нормі 36-44 бали (рис. 8).

Рис. 8. Порівняльна характеристика первинної та вторинної діагностики рівня агресивності А. Ассінгера у клієнта №3

Виходячи з результатів методики визначення схильності до відхилень поведінки А. Н. Орла, ми виявили тенденцію поліпшення за деякими шкалами. Таким чином, за шкалою визначення схильності до аддиктивної поведінки було виявлено зниження з 57 до 51 бала, при нормі нижче 50 балів. За шкалою визначення вольового контролю емоційних реакцій виявлена тенденція поліпшення контролю з 66 до 61 бала. Так само за шкалою визначення схильності до делінквентної поведінки ми визначили динаміку поліпшення з 55

до 51 бала, при нормі не нижче 50. Таким чином, клієнт показав, що гедоністичні цінності не є пріоритетними і низька цінність власного життя не виявлена. Знижена схильність вирішувати проблеми насильством і схильність до відходу від реальності шляхом зміни психічного стану (рис. 9).

Рис. 9. Порівняльна характеристика первинної та вторинної діагностики схильності до відхилень поведінки А. Н. Орла у клієнта №3

Отже, в результаті проведення повторних методик знизилася загальна агресивність у відносинах з оточуючими людьми. Схильність вирішувати проблеми насильством не виявлено, що говорить про ефективність нашої програми.

Таким чином, повторна діагностика показала, що за допомогою запропонованої нами профілактично-корекційної програми нам вдалося знизити загальний рівень агресивності підлітків, підвищити цінність власного життя піддослідних, нівелювати схильність до відходу від реальності за допомогою зміни психологічного стану.

Висновки до другого розділу

У другому розділі роботи нами було проведене практичне дослідження. У ході підготовки до проведення дослідження були обрані три респондента, пройшли критерії вибору:

- наявність девіантної поведінки;
- постановка на облік у справах неповнолітніх;
- вік 15-17 років;
- згода батьків і респондента;
- рекомендації фахівця з соціальної педагогіки.

З ними були проведені наступні методики: методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі.; методика діагностики рівня агресивності А. Ассінгера; методика «Визначення схильності до відхилень поведінки» А. Н. Орла. На підставі отриманих результатів були поставлені соціальні діагнози і соціальні прогнози.

Далі була розроблена програма діяльності фахівця соціальної педагогіки. Дана програма включає в себе бесіди, тренінг на встановлення взаємної довіри, різні майстер-класи. Програма складається з трьох етапів, має як загальну, так і індивідуальну спрямованість для кожного клієнта.

Основна мета програми полягає у профілактиці подальшої девіантної поведінки підлітків, розкриття особистісного потенціалу клієнтів, усвідомлення та виявлення позитивних сторін.

Для оцінки ефективності розробленої програми була проведена вторинна діагностика клієнтів. Результати психодіагностичних методик виявили у них значні поліпшення. Була знижена загальна агресивність, схильність до відходу від реальності за допомогою зміни свідомості ні в одного з клієнтів не виявлено, випробуваним стало легше знаходити спільну мову з оточуючими.

ВИСНОВКИ

У рамках дослідження профілактики і корекції девіантної поведінки у підлітковому середовищі за допомогою залучення в молодіжну субкультуру нами було розглянуто категоріальний апарат, що стосується соціалізації, девіантної поведінки підлітків, молодіжної субкультури, субкультури хіп-хоп. Виділені і розкриті основні поняття: «девіантна поведінка», «соціалізація», «молодіжна субкультура», «хіп-хоп культура».

У ході вивчення нормативно-правової бази були розглянуті основні закони, положення, розпорядження, укази на міжнародному, федеральному і регіональному рівнях.

Нами були розглянуті особливості профілактики і корекції девіантної поведінки у підлітковому середовищі за допомогою залучення в хіп-хоп культуру. Представлені основні напрямки хіп-хоп культури.

Також нами було проведене практичне дослідження. Дане дослідження проводилося на базі Комунального закладу освіти «Спеціалізована школа №129 фізико-математичного профілю» Дніпропетровської міської ради. Були відібрані три респондента, пройшли критерії відбору. У процесі практичного дослідження наведено методи та методики, вибрані для проведення соціальної діагностики, проведено дослідження. Описана розроблена програма діяльності фахівця соціальної педагогіки, її основні етапи, завдання, напрями та форми роботи. Крім загальної програми для всіх клієнтів розроблені індивідуальні програми роботи.

Потім програма була реалізована. Для оцінки ефективності розробленої програми була проведена вторинна діагностика клієнтів за допомогою психодіагностичних методик: методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі.; методика діагностики рівня агресивності А. Ассінгера; методика «Визначення схильності до відхилень поведінки» А. Н. Орла. Результати даних методик виявили тенденцію поліпшення показників клієнтів. Була знижена загальна агресивність, схильність до відходу від реальності за допомогою зміни

свідомості ні в одного з клієнтів не виявлено, випробуванням стало легше знаходити спільну мову з оточуючими.

Програма діяльності фахівця з соціальної педагогіки була впроваджена в діяльність Комунального закладу освіти «Спеціалізована школа №129 фізико-математичного профілю» Дніпропетровської міської ради, що підтверджується отриманим актом про впровадження.

Таким чином, заявлена гіпотеза доведена, мета роботи досягнута, поставлені завдання виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова Д.В. Самоопределение подростков в молодежных субкультурах: наблюдения клас.Руководителя / Д. В. Александрова // Типология молодежной субкультуры. – 2011. – №5. – С. 96-107.
2. Башкатов И. П. Характеристики молодежно-подросткового граффити: молодежные субкультуры /И.П. Башкатов, Т.С. Стрелкова //Социол.исслед. – 2010. – № 11. – С. 141-145.
3. Беляевский А. В. Хип-Хоп как стиль жизни / А. В. Беляевский. – Архангельск: Точка, 2010. – 22 с.
4. Бондарь Л.А. Социальная работа и молодежные организации: конспект лекций / Л. А. Бондарь. – М.: Ин-т молодежи, 2010. – 68с.
5. Борзова Т. А. Культурно-антропологические основания ценностных ориентаций молодежной субкультуры: на примере современной российской молодежной субкультуры / Т. А. Борзова. – Владивосток :Ома, 2012. – 164 с.
6. Вершинин М.Современные молодежные субкультуры: рэперы [Электронный ресурс] /М.Вершинин, Е.Макарова. – Электрон.дан. – Режим доступа:<http://psyfactor.org/rar.htm>. – Загл. с экрана.
7. Волков Ю. Г. Социология молодежи : учеб.пособие / Ю. Г. Волков, В. И. Добреньков. – Ростов н/Д.: Феникс, 2010. – 165 с.
8. Воронов В. Л. Что нужно знать о молодежной субкультуре?: проблемы воспитания учащихся сред.шк. / В. Л. Воронов, Е. В. Черничкина // Воспитание школьников. – 2011. – № 5. – С. 23-26.
9. Въедливый Б. Заметки пижона и экстремала/ Б. Въедливый // Смена.— 2013. – № 4. – С. 51-53.
10. Гавриленко І.М., Скідін О.Л. Соціологія освіти: Навч. Посіб.- Запоріжжя: Єта-Пресс, 1998. – 396 с.
11. Грибанов В. В. Инициативные самодеятельные молодежные движения / В.В. Грибанов, Г.И. Грибанова. – СПб.: Мысль, 2012. – 310 с.

12. Григорьев С. И. Социальная работа с молодежью: учеб. для студентов вузов / С. И. Григорьев, Д. Н. Добренков. – М. : Аст, 2011. – 450 с.
13. Добренков Д. Н. Молодежь и их культура / Д. Н. Добренков. – М.: Бум, 2012. – 215 с.
14. Зверева І.Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 394 с.
15. История и развитие хип-хоп культуры / авт.-сост.: С. Н. Возжаев, А. В. Максимов. – М. : Эксмо, 2013. – 103 с.
16. Камалдинова Э. И. Молодежь как объект и субъект социальной деятельности / Э. И. Камалдинова. – М.: Литкон, 2010. – 336 с.
17. Капська А.І. Соціальна педагогіка: Підручник / А.І. Капська. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
18. Левикова С.И. Две модели динамики ценностей культуры:(на примере молодежной субкультуры) / С. И. Левикова // Вопр. философии. – 2012. – № 4. – С. 71-79.
19. Левикова С.И. Молодежная культура / С. И. Левикова. – 2-е изд. – М.: Вузов.кн., 2010. – 359 с.
20. Луков В. А. Особенности молодежных субкультур / В. А. Луков // Социол.исслед. – 2011. – №10. – С. 79-87.
21. Мельник Л.И. Особенности молодежных субкультур на примере хип-хопа / Л. И. Мельник. – Ростов н/Д., 2011. – 344 с.
22. Міну М.О. Соціологія девіантної поведінки: Навчальний посібник. – Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 244 с.
23. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: Навч. – метод, посібник.- К.: ВІАН, 1996. – 352 с.
24. Словарь-справочник по социальной работе / под ред. Е. И. Холостовой. – М.: Юристъ, 2011. – 168 с.
25. Технології соціально-педагогічної рботи: Навчальний посібник/ За заг.ред. проф. А.Й. Капської – К., 2000. – 372 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Програма діяльності фахівця соціальної роботи з профілактики та корекції девіантної поведінки підлітків за допомогою залучення в субкультуру хіп-хоп

Виходячи з результатів, отриманих під час проведення соціальної діагностики, була розроблена програма діяльності фахівця соціальної педагогіки з неповнолітніми правопорушниками.

Дана програма спрямована на формування умінь контролювати свою поведінку, самостійно вирішувати життєві труднощі, коректно спілкуватися з оточуючими, співпереживати, надавати підтримку.

Мета програми: профілактика і корекція девіантної поведінки, розкриття особистісного потенціалу клієнтів, усвідомлення і прояв своїх позитивних сторін за допомогою методів хіп-хоп культури.

Завдання програми:

1. Навчання підлітків прийомам контролю своїх зовнішніх поведінкових проявів, відстеження внутрішнього психічного стану.
2. Формування неконфліктної поведінки по відношенню до оточуючих.

Основні напрямки діяльності:

- соціально-психологічний (тренінги та вправи на розвиток різних позитивних якостей особистості);
- соціально-педагогічний (заповнення виявлених прогалин у знаннях зі шкільних предметів);
- культурно-дозвільний (демонстрація фільмів, соціальних роликів, проведення майстер-класів).

Етапи реалізації програми:

1. *Підготовчий етап.* Ознайомлення підлітків з програмою діяльності, отримання згоди на участь.

Проведення тренінгу «Подолання бар'єрів спілкування» на встановлення взаємної довіри в мікрогрупах.

Мета тренінгу: встановлення довірливих відносин, згуртування групи і побудова ефективної командної взаємодії.

2. *Основний етап.* На даному етапі планується:

- провести тренінгові заняття «Правила спілкування в соціумі» для навчання правилам поведінки в соціумі;

- проведення тренінгового заняття «Ефективне спілкування» для гармонізації відносин з оточуючими людьми;

- проведення занять з метою особистісного зростання.

у ході проведення занять з метою особистісного зростання ми плануємо провести наступні вправи.

«Вправа для тренінгового заняття щодо особистісного зростання «Шприц»

Мета вправи: допомогти учасникам більш глибоко відчувати і пережити ситуацію умовлянь, виробити «іmunітет» до психологічного впливу.

У кожного підлітка існує природний психологічний бар'єр по відношенню до наркотиків, особливо внутрішньовенних. Не так-то просто в перший раз зважитися на те, щоб проколоти собі вену або ввести в організм речовину, дія якої непередбачувана. Саме на цьому етапі, до того як підліток пройшов «посвячення» (зробив першу ін'єкцію або викурив першу цигарку), необхідно виробити у нього навички самозахисту.

Вправа виконується по колу. *Інструкція:* той, у кого в руках знаходиться шприц, повинен запропонувати сусідові справа вколотися нібито наявним в шприці наркотиком; завдання другого - відмовитися. Робиться три спроби, після чого шприц передається тому, хто відмовляється, і так по колу. У кінці проводиться коротке обговорення, відзначаються ті варіанти відмови, які були

найбільш переконливими, і ті випадки, коли у «спокусника» зберігалось наполегливе бажання продовжувати вмовляння.

«Вправа для тренінгового заняття особистісного зростання» Табу »

Мета вправи: допомогти учасникам зрозуміти, як вони ставляться до різного роду заборон і обмежень. Нерідко цікавість або бажання спробувати заборонений плід або прагнення продемонструвати свою сміливість керують підлітком у його вчинках. Добре, коли він знає, які почуття ним керують, це дозволяє зробити усвідомлений вибір.

Ведучий ставить в центрі кола невелику шкатулку або коробочку, в якій лежить невідомий предмет. «Там лежить те, чого не можна», - каже ведучий. Потім він пропонує кожному якось проявити себе по відношенню до цього предмета. Учасники можуть вставати або залишатися на місці, висвітлюючи позицію мімікою або жестами; вони можуть підходити до скриньки, брати її в руки, заглядати всередину, - кожен робить так, як вважає за потрібне. Навіть якщо хтось залишиться на місці, нічого не роблячи, - це теж буде способом реагування на ситуацію. При виконанні вправи важливо пам'ятати, що це вправа дії, а не пояснень, тому, якщо хтось намагатиметься просто розповісти словами про свою позицію, завдання ведучого спонукати його «показати» своє ставлення.

«Вправа для тренінгового заняття особистісного зростання «Комісійний магазин»

Мета вправи: формування навичок самоаналізу, саморозуміння і самокритики; виявлення значущих особистісних якостей для сумісної тренінгової роботи; поглиблення знань один про одного через розкриття якостей кожного учасника.

Пропонується пограти в комісійний магазин. Товари, які приймає продавець, - це людські якості, наприклад: доброта, дурість, відкритість. Учасники записують на картку риси свого характеру, як позитивні, так і негативні. Потім пропонується здійснити торг, в якому кожен з учасників може позбутися якоїсь непотрібної якості або його частини і придбати що-небудь

необхідне. Наприклад, комусь не вистачає для ефективного життя красномовства, і він може запропонувати за нього якусь частину свого спокою і врівноваженості.

Після закінчення завдання підводяться підсумки і обговорюються враження.

На вправу відводиться 20-25 хвилин.

«Рольова гра» Спокуса »

Мета вправи: дозволити в ігровій формі досліджувати ситуацію «спокушання». Участь в обговоренні дозволяє підлітку виробити аргументовану позицію і навички відмови.

Двоє бажаних приймають на себе ролі подружок, які зустрілися якось увечері на квартирі, поки батьків немає вдома. Завдання однієї - вмовити іншу випити разом з нею спиртний напій, використовуючи для цього всілякі аргументи. Інша повинна відмовитися. Тривалість такої взаємодії 15 хвилин. Після закінчення решта учасників дають «зворотній зв'язок» тій подружці, яка відмовляється, з метою визначення моментів, що були найбільш вдалими в плані відстоювання своєї позиції, і те, що було непереколивим.

Під час загального обговорення учасникам пропонується відповісти на два питання:

- Які варіанти відмови були для вас найбільш переконливими?
- Що всередині вас допомагало вам відмовитися?

Далі слід провести заняття на зниження агресивності підлітків (вправа «Мені сьогодні», вправа «Все у кого»).

Наступний крок: відволікання від правопорушень. На даному етапі планується відволікання підлітків від девіантного середовища шляхом залучення в субкультуру хіп-хоп. Залучення буде здійснюватися за допомогою показу різних фільмів на дану тематику, надання інформації про діючі секції. Проведення майстер-класів за різними напрямками хіп-хоп культури з метою наочного ознайомлення підлітків з ними.

3. *Заключний етап.* На даному етапі планується проведення тренінгу, спрямованого на подолання стресових ситуацій «Як вести себе в стресових ситуаціях?», тренінги особистісного зростання. Проведення індивідуальних занять по мірі необхідності й в обсязі виявлених прогалин в знаннях.

Крім загальних для всіх клієнтів етапів, прописаних в програмі профілактики, необхідно провести індивідуальний план дій з кожним клієнтом зокрема (таблиці 1, 2, 3).

Таблиця 1.

Індивідуальна робота з клієнтом №1

Соціальний діагноз	Девіантна поведінка (дрібне хуліганство, бійки), обумовлена особистісними особливостями підлітка
Соціальний прогноз	Сприятливий, за умови реалізації профілактично-корекційної програми діяльності фахівця соціальної педагогіки
Основні напрямки діяльності	- соціально-психологічний; - соціально-педагогічний; - культурно-дозвіллева робота з клієнтом.
Форми і методи соціальних заходів	Для роботи з клієнтом №1 необхідне залучення психолога, який повинен провести: - вправи на зниження агресивності («Мені сьогодні», «Все у кого»); - тренінг особистісного зростання. Заняття в міру необхідності виявлених прогалин в знаннях. Демонстрація фільму «Війни стилів»; Проведення майстер-класів за напрямками хіп-хоп культури.
Структура соціальної взаємодії	Фахівець соціальної педагогіки, психолог, педагог, фахівець спортивного центру.
Термін виконання	4–6 місяців

Таблиця 2

Індивідуальна робота з клієнтом №2

Соціальний діагноз	Девіантна поведінка (вживання алкоголю, дрібне хуліганство), обумовлене особистісними особливостями підлітка і сімейною атмосферою
Соціальний прогноз	Сприятливий, за умови реалізації профілактично-корекційної програми діяльності фахівця соціальної педагогіки
Основні напрямки діяльності	- соціально-психологічний; - соціально-педагогічний; - культурно-дозвіллева робота з клієнтом.

Форми і методи соціальних заходів	Для роботи з клієнтом №2 необхідне залучення психолога, який повинен провести: - вправи на зниження агресивності («Мені сьогодні», «Все у кого»); - тренінг особистісного зростання. Заняття в міру необхідності й в залежності від об'єму виявлених прогалин у знаннях. Проведення уроку-тренінгу «Я і здоровий спосіб життя». Демонстрація фільму «Війни стилів»; Проведення майстер-класів за напрямками хіп-хоп культури.
Структура соціальної взаємодії	Фахівець соціальної педагогіки, психолог, педагог, фахівець спортивного центру.
Термін виконання	4–6 місяців

Таблиця 3.

Індивідуальна робота з клієнтом №3

Соціальний діагноз	Девіантна поведінка (дрібні крадіжки, хуліганство), обумовлене особистісними особливостями підлітка і сімейною атмосферою.
Соціальний прогноз	Сприятливий, за умови реалізації профілактично-корекційної програми діяльності фахівця соціальної педагогіки
Основні напрямки діяльності	- соціально-психологічний; - соціально-педагогічний; - культурно-дозвілєва робота з клієнтом.
Форми і методи соціальних заходів	Для роботи з клієнтом №3 необхідне залучення психолога, який повинен провести: - вправи на зниження агресивності («Мені сьогодні», «Все у кого»); - тренінг особистісного зростання. Заняття в міру необхідності й в залежності від об'єму виявлених прогалин в знаннях. Демонстрація презентації «Правопорушення і закон». Демонстрація фільму «Війни стилів». Проведення майстер-класів за напрямками хіп-хоп культури.
Структура соціальної взаємодії	Фахівець соціальної педагогіки, психолог, фахівець спортивного центру.
Термін виконання	4–6 місяців

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження

Арцевої Єлизавети Євгеніївни

Шевченко Лілії Ігорівни

«Профілактика і корекція девіантної поведінки підлітків шляхом залучення в субкультуру хіп-хоп»

Протягом 2016-2017 рр. у навчально-виховний процес Комунального закладу освіти «Спеціалізована школа №129 фізико-математичного профілю» Дніпропетровської міської ради було впроваджено результати дослідження Л. Арцевої та Л. Шевченко «Профілактика і корекція девіантної поведінки підлітків шляхом залучення в субкультуру хіп-хоп».

Є.Є. Арцевою та Л.І. Шевченко апробовано пакет діагностичних методик профілактичної та корекційної роботи з девіантними підлітками шляхом залучення в субкультуру хіп-хоп.

Програма була запропонована для впровадження в жовтні-листопаді 2016 року. Контрольна діагностика проводилася в січні-лютому 2017 року на базі Комунального закладу освіти «Спеціалізована школа №129 фізико-математичного профілю» Дніпропетровської міської ради. Для перевірки ефективності корекційної програми було проведено повторне дослідження з підлітками (методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, методика діагностики рівня агресивності А. Ассінгера, методика «Визначення схильності до відхилень у поведінці» А.Н. Орла).

Результати психодіагностичних методик виявили у них значні поліпшення. Була знижена загальна агресивність, схильність до відходу від реальності за допомогою зміни свідомості в жодного з учнів не виявлено, випробуванним стало легше знаходити спільну мову з оточуючими.

